

Artikelen

Empty nest-moeders

Ingeborg Deerenberg en Anouschka van der Meulen

Jaarlijks komen ongeveer 80 duizend vrouwen in de fase van het 'empty nest': hun laatste of enig kind verlaat het ouderlijk huis. Deze vrouwen zijn gemiddeld 52 jaar. In dit artikel wordt onderzocht of deze verandering in huishoudenssamenstelling leidt tot een hogere echtscheidingskans. Ook wordt onderzocht of de empty nest-moeders vaker dan gemiddeld zijn verhuisd, mogelijk omdat hun huis voor hen te groot is geworden. Uit de cijfers blijkt dat het overgrote deel van de gehuwde empty nest-moeders na zeven jaar nog gehuwd is. Van de alleenstaande moeders – die voorheen deel uitmaakten van een eenoudergezin – blijkt ruim twee derde nog steeds alleenstaand te zijn. Het vertrek van het laatste kind heeft dus geen grote invloed op het demografisch gedrag van de ouders in de daaropvolgende jaren.

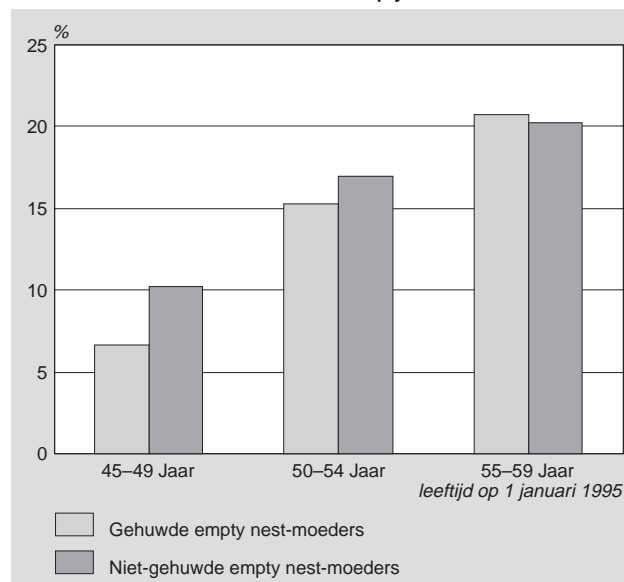
1. Inleiding

Elk jaar gaan in Nederland ruim 200 duizend kinderen uit huis (Harmsen en Steenhof, 2003). Ze gaan bijvoorbeeld samenwonen met een partner of studeren in een andere stad. Van de jongeren die in 1999 uit huis gingen, blijkt de helft alleen te zijn gaan wonen, 8 procent te zijn getrouwd en de rest samen te wonen (Harmsen en Schapendonk-Maas, 2001). De helft van de zoons ging tussen 21 en 26 jaar uit huis, en de helft van de dochters tussen 18 en 22 jaar (Harmsen en Schapendonk-Maas, 2001). Soms laten deze kinderen nog één of meer broers of zussen achter. In ongeveer 80 duizend gevallen zijn ze echter enig kind of de laatste die vertrekt. De ouders, of ouder in het geval van een eenoudergezin, blijven dan achter in een 'empty nest'. Dit artikel richt zich op de empty nest-moeders. Heeft het vertrek van het laatste kind invloed op hun demografisch gedrag? Verhuizen ze naar een kleinere woning? Verbreken ze hun relatie of gaan ze, in het geval van alleenstaande moeders, juist samenwonen? Onderwerp van deze studie zijn vrouwen die op 1 januari 1996 geen thuiswonende kinderen meer hadden. Twee groepen worden hierbij onderscheiden: vrouwen die op 1 januari 1995 een echtgenoot en één of meer thuiswonende kinderen hadden (de *gehuwde empty nest-moeders*) en vrouwen die op 1 januari 1995 deel uitmaakten van een eenoudergezin (de *niet-gehuwde empty nest-moeders*). De kleine groep vrouwen die op 1 januari 1995 ongehuwd samenwoonde in een huishouden met kinderen is niet onderzocht. Alle moeders van 45 tot en met 60 jaar van wie het laatste of enig kind het huis heeft verlaten, zijn geselecteerd. Deze leeftijdscategorie is gekozen omdat het merendeel van de vrouwen op deze leeftijd in de empty nest-fase komt. De gemiddelde leeftijd van de moeders is dan 52 jaar. Dit geldt voor zowel gehuwde als alleenstaande moeders.

2. Aandeel empty nest-moeders

In 1995 zijn bijna 69 duizend gehuwde moeders en ruim 12 duizend alleenstaande moeders van 45–60 jaar in de empty nest-fase gekomen. In Nederland maakten, in de leeftijdsgroep van 45–60 jaar, in totaal 604 duizend vrouwen deel uit van een echtpaar met kinderen en 87 duizend vrouwen van een eenoudergezin. De overgang naar de empty nest-fase vond dus plaats bij 11 procent van de gehuwde moeders en 14 procent van de alleenstaande moeders.

1. Aandeel vrouwen dat in 1995 in de empty nest-fase kwam

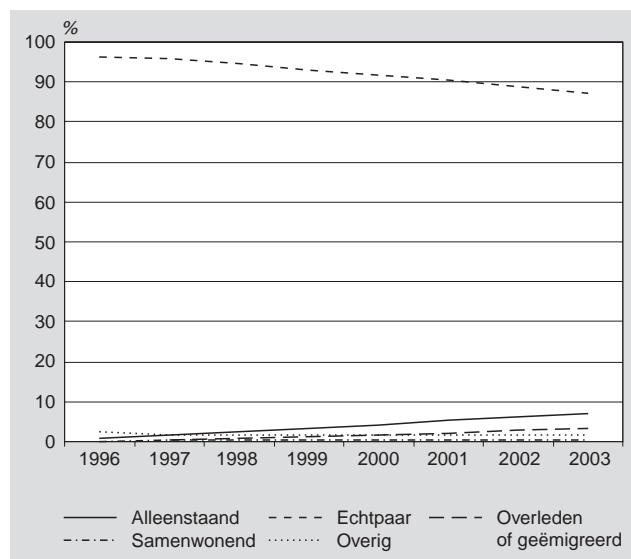
Dit aandeel verschilt wel sterk per leeftijdsgroep. Bij de gehuwde vrouwen van 45–49 jaar ligt dit aandeel op 7 procent. Bij de vrouwen van 55–59 jaar is dit al drie keer zoveel. Bij de niet-gehuwde vrouwen is het aandeel empty nest-moeders van 45–49 jaar een stuk hoger dan bij de gehuwde vrouwen (*grafiek 1*). Uit eerder onderzoek is al gebleken dat kinderen eerder uit huis gaan als zij zijn opgegroeid in een eenoudergezin dat is ontstaan door echtscheiding (De Graaf, 2002). Het feit dat een groter deel van de alleenstaande moeders al relatief vroeg een empty nest heeft, komt hiermee overeen. Moeders in eenoudergezinnen hebben, gemiddeld, echter ook minder kinderen dan gehuwde vrouwen. Zestig procent van de eenoudergezinmoeders is gescheiden, en deze vrouwen hebben vaker maar één kind dan gehuwde vrouwen (Latten en Kreijen, 2001). Ze zullen daarom eerder de empty nest-situatie bereiken. Nog een mogelijke andere verklarende factor ligt in het feit dat jonger gehuwden hogere echtscheidingskansen

hebben (De Jong, 1989), en daarmee een grotere kans om jong een eenoudergezin te hebben.

3. Kind(eren) uit huis, en dan?

De vrouwen die in 1995 in de empty nest-fase zijn gekomen, zijn gevolgd tot 2003. Op deze wijze is onderzocht wat deze vrouwen meemaken aan relatievorming of -verbreking. Daartoe is gekeken naar hun huishoudenspositie. Vier groepen huishoudensposities worden onderscheiden voor de periode 1996–2003: alleenstaand, samenwonend, lid van echtpaar en overig. Onder de groep 'overig' vallen eenoudergezinnen, personen die in een tehuis zijn gaan wonen en personen die bij familie zijn gaan wonen. Daarnaast is er een groep vrouwen die in deze periode is overleden of geëmigreerd.

2. Verandering van huishoudenspositie van gehuwde empty nest-moeders

Allereerst wordt gekeken naar de vrouwen die op 1 januari 1995 nog deel uitmaakten van een echtpaar met kinderen en op 1 januari 1996 geen kinderen meer in hun huishouden hadden. Dit betreft bijna 69 duizend vrouwen. Het grootste deel van hen, ruim 96 procent, maakte nog wel deel uit van een gehuwd paar (grafiek 2). Voor bijna 4 procent van de vrouwen geldt dit niet. In hetzelfde jaar dat het kind uit huis is gegaan, is ook de echtgenoot of de vrouw zelf vertrokken. Ze zijn echter nog niet officieel gescheiden, want de vrouwen die in de loop van 1995 zijn gescheiden, maken geen deel uit van dit onderzoek. Dit is gedaan om te voorkomen dat een vrouw ten onrechte als empty nest-moeder wordt beschouwd, in het geval dat niet het laatste kind uit huis is gegaan, maar haar echtgenoot bij een scheiding de kinderen toegewezen heeft gekregen. Deze situatie doet zich voor bij ongeveer een op de vijf scheidingen (De Jong, 2000).

Voor de jaren daarna wordt per jaar voor de hele groep vrouwen de huishoudenspositie bepaald. In 2003 blijkt dat van de oorspronkelijke groep gehuwde vrouwen nog 87 procent gehuwd is. Zeven procent van de vrouwen is dan alleenstaand. Van hen zijn bijna zeven op de tien verwe-

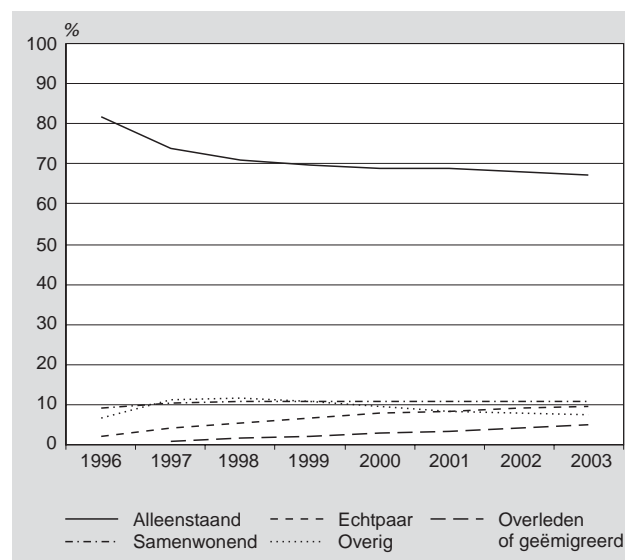
duwd en is een kwart gescheiden. De resterende 6 procent van de vrouwen is zowel alleenstaand als gehuwd. Mogelijk zijn ze alleenstaand omdat de echtscheiding nog niet is voltrokken.

In deze analyses kunnen vrouwen die een LAT-relatie hebben niet worden onderscheiden. Uit onderzoek blijkt dat van de groep 50-plussers die een relatie-ontbinding heeft meegemaakt een derde een LAT-relatie aangaat (De Jong Gierveld, 2003). In het huidige onderzoek vallen deze personen echter onder de huishoudenspositie alleenstaand. Aangezien de groep wordt gevolgd, en niet iedere vrouw afzonderlijk, is het mogelijk dat er vrouwen zijn die in 2003 samenwonen of weer gehuwd zijn, terwijl zij wel zijn gescheiden nadat hun (laatste) kind uit huis is gegaan. Om toch een indruk te krijgen van het aantal vrouwen dat in de hele periode 1996–2003 is gescheiden, wordt dit voor alle vrouwen berekend. In totaal blijkt 2,7 procent van de gehuwde vrouwen in de periode 1996–2003 te zijn gescheiden. In 2003 is nog steeds 2,3 procent gescheiden. Deze vrouwen hertrouwen dus maar zelden.

In de periode 1996–2003 is 2,4 procent van alle vrouwen tussen de 45 en 70 jaar gescheiden. De empty nest-moeders blijken, wat betreft hun kans op echtscheiding, niet af te wijken van het totaal voor alle gehuwde vrouwen van dezelfde leeftijd.

In 2003 is een klein deel van de vrouwen (3,4 procent) niet meer in Nederland aanwezig. Sommigen van hen zijn overleden, anderen zijn geëmigreerd. Dit aandeel verschilt niet van dat voor vrouwen die geen empty nest-situatie hebben meegemaakt.

3. Verandering van huishoudenspositie van niet-gehuwde empty nest-moeders

Voor vrouwen in een eenoudergezin is de situatie op 1 januari 1996 naar verhouding sterker veranderd. Ruim 11 procent woont dan al samen of is gehuwd (grafiek 3). Uiteindelijk blijken in 2003 nog twee op de drie vrouwen alleenstaand te zijn. Daarnaast woont ongeveer 10 procent samen en is een even groot deel gehuwd. In totaal woont dus ruim 20 procent, al dan niet gehuwd, in 2003 samen met een partner. Ook kan worden nagegaan wie er in de

gehele periode van 1996–2003 wel eens heeft samengewoond, al dan niet gehuwd. Dit blijkt bij bijna 30 procent van deze vrouwen het geval te zijn. Een deel van de samenwoonrelaties is in 2003 dus alweer beëindigd.

Het aandeel vrouwen dat ooit weer heeft samengewoond, lijkt met 30 procent laag. In eerder onderzoek is aangetoond dat de kans om binnen zes jaar ooit weer samen te wonen, voor gescheiden vrouwen van 50–59 jaar ongeveer 40 procent bedraagt. Voor verweduwd vijftigers is de kans echter aanzienlijk lager (20 procent). Rekening houdend met de leeftijd van de empty nest-moeders en het aandeel gescheidenen/verweduwd (respectievelijk 60 en 30 procent), lijken de empty nest-moeders wat betreft hun kans om weer te gaan samenwonen echter niet af te wijken van de gemiddelde vrouw (Van Huis en Visser, 2001).

Op 1 januari 1996 had geen van de moeders een thuiswonend kind. Een jaar later maakte 7 procent van de niet-gehuwde empty nest-moeders echter opnieuw deel uit van een eenoudergezin. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door 'boemerankinderen'. Zo is bekend dat er in 1999 227 duizend jongeren het huis verlieten, maar daarnaast ongeveer 37 duizend weer zijn teruggekeerd naar het ouderlijk huis (Schapendonk-Maas 2001). Redenen voor deze terugkeer zijn bijvoorbeeld de verbreking van een samenwoonrelatie of de beëindiging van een studie.

4. Verhuisbewegingen

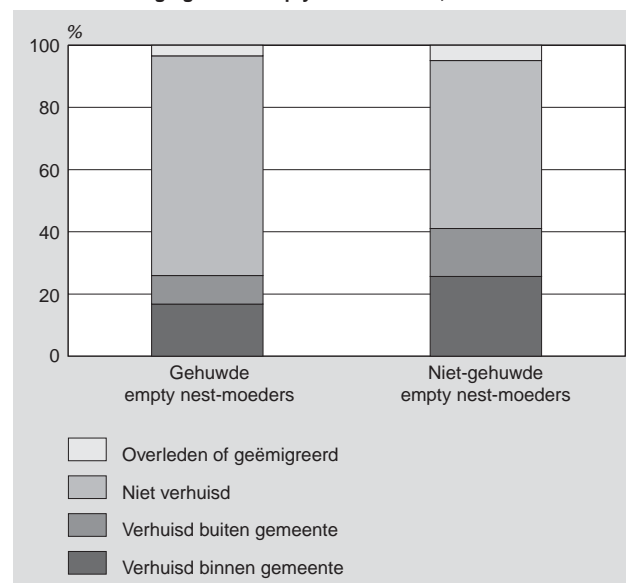
Van de vrouwen van wie het laatste of enig kind in 1995 het huis verliet, is tevens het verhuisgedrag onderzocht. Uit eerder onderzoek blijkt dat in de periode 1995–2000 jaarlijks ongeveer 1,5 miljoen personen binnen Nederland zijn verhuisd, een tiende van de totale bevolking. Van de 2,5 miljoen personen bij wie een verandering van huishoudenssamenstelling heeft plaatsgevonden, is 28 procent in hetzelfde jaar verhuisd. Van degenen die geen verandering in de huishoudenssamenstelling meemaakten, is slechts 5 procent verhuisd (Ekamper en Van Huis, 2002). Dit houdt in dat de verhuiskans voor personen die in deze periode een demografische of huishoudensgerelateerde transitie meemaakten, vijf keer groter was dan die voor personen die een dergelijke transitie niet meemaakten. Het uit huis gaan van een kind is een voorbeeld van zo'n huishoudensgerelateerde transitie. Het vertrek van het laatste thuiswonende kind leidt misschien niet onmiddellijk, maar mogelijk wel op termijn, tot verhuizing naar een kleinere woning. Dit blijkt ook uit Amerikaans onderzoek. Cadwallader (1992) meldt dat verhuizingen relatief vaak plaatsvinden als de kinderen het huis verlaten en er minder leefruimte nodig is.

De verhuizingen van de empty nest-moeders zijn bepaald op basis van de postcodes in 1995 en 2003. Hierbij is rekening gehouden met eventuele gemeentelijke herindelingen waarbij de postcode is veranderd, maar de persoon in kwestie niet is verhuisd. Dit is overigens bij slechts een klein aantal vrouwen het geval. Geen rekening is gehouden met vrouwen die in de genoemde periode meer dan één keer verhuisden. Dit heeft waarschijnlijk geleid tot een lichte onderschatting van het aantal verhuizingen.

De verhuisbewegingen van de gehuwde en niet-gehuwde empty nest-moeders zijn weergegeven in *grafiek 4*. De

vrouwen die aan het begin van 1995 een eenoudergezin hadden en in hetzelfde jaar het (laatste) kind uit huis hebben zien gaan, zijn vaker verhuisd dan de gehuwde empty nest-moeders. Bijna de helft van de vrouwen die oorspronkelijk deel uitmaakten van een eenoudergezin is in de periode tot 2003 wel eens verhuisd. Van de gehuwde empty nest-moeders zijn ruim zeven op de tien op hetzelfde adres blijven wonen. Blijkbaar is het uit huis gaan van het laatste kind voor de meeste ouders geen reden om naar een kleinere woning te verhuizen, in elk geval niet in de eerste acht jaar na het vertrek van hun (laatste) kind.

4. Verhuisbewegingen van empty nest-moeders, totaal 1995–2003

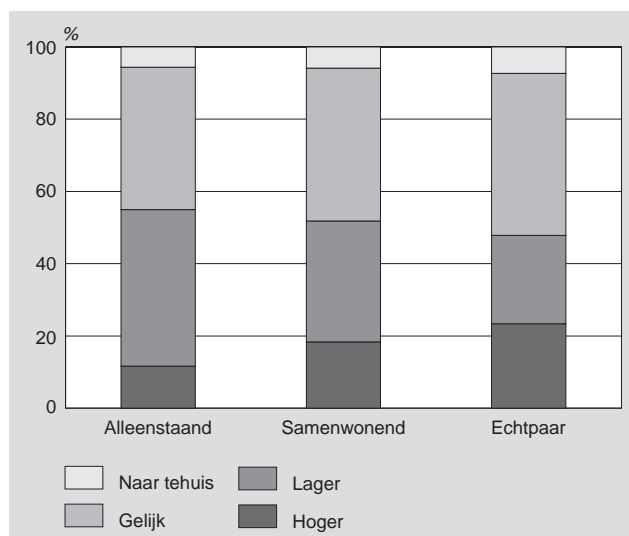
5. Sociaal-economische status van de woonomgeving

Verhuizingen kunnen plaatsvinden naar een buurt met een sociaal-economische status die verschilt van die van de oorspronkelijke woonbuurt. Voor een eerder onderzoek is door het CBS een indicator ontwikkeld die deze gemiddelde sociaal-economische status per 6-posities postcode weergeeft. Daartoe is gebruik gemaakt van de gemiddelde WOZ-waarde van de woningen en het gemiddelde huishoudensinkomen. Drie sociaal-economische categorieën worden onderscheiden: hoog, midden en laag. Voorts is een aparte categorie gereserveerd voor de postcodes waarvan bekend is dat er een tehuis is gevestigd (CBS, 2003). Verhuizingen naar deze postcodes zijn bij de bepaling van de statusverschillen buiten beschouwing gebleven.

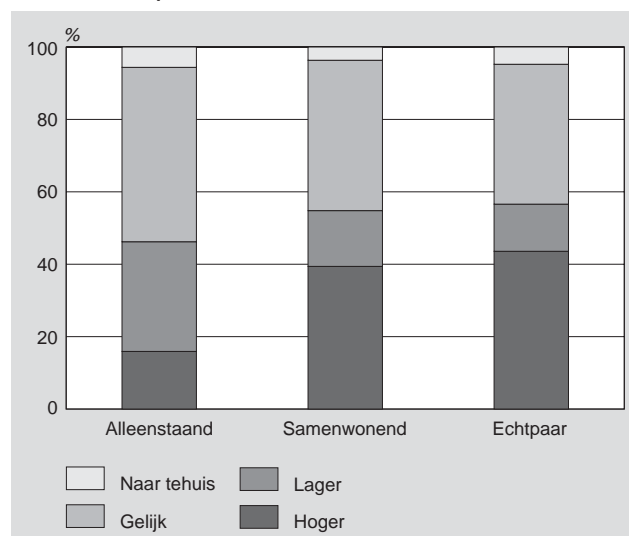
Voor de bijna 23 duizend vrouwen die in de acht jaar na het vertrek van hun (laatste) kind zijn verhuisd, is de verandering van de sociaal-economische status van hun woonomgeving bepaald. Dit is gedaan voor zowel de gehuwde als de niet-gehuwde moeders (*grafiek 5 en 6*). Uiteraard hoeft een verhuizing niet altijd te leiden tot een andere status van de woonomgeving. De woonomgeving van vrouwen die na het vertrek van hun kind geen verandering in huishoudenspositie ondergaan, heeft na de verhuizing relatief vaak dezelfde sociaal-economische status. Vrouwen waarbij wél een verandering in huishoudenspositie plaatsvindt, maken daarentegen relatief vaak een sprong om-

hoog of omlaag wat betreft de status van hun woonomgeving. De groep vrouwen die in 1995 nog gehuwd is en in de jaren tot 2003 alleen komt te staan, gaat er in sociaal-economische status relatief vaak op achteruit. Dit is het geval bij ruim 43 procent van deze nieuwe alleenstaanden. Dit geldt, in iets mindere mate, ook voor vrouwen die in deze periode gaan samenwonen. Van hen gaat een derde er in sociaal-economische status op achteruit. Bij de vrouwen die in 1995 deel uitmaakten van een eenoudergezin, is juist vaker sprake van een toegenomen sociaal-economische status van de woonomgeving. Dit geldt in het bijzonder voor vrouwen die na 1995 gingen samenwonen of trouwen.

5. Verandering in sociaal-economische status van de woonomgeving van verhuiste gehuwde empty nest-moeders, naar hun huishoudenspositie in 2003

6. Verandering in sociaal-economische status van de woonomgeving van verhuiste niet-gehuwde empty nest-moeders, naar hun huishoudenspositie in 2003

Huishoudensstatistiek

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van de CBS-Huishoudensstatistiek. Deze statistiek is grotendeels gebaseerd op de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA). De GBA bevat informatie over alle personen die bij de gemeenten in Nederland zijn ingeschreven. Zo is bekend hoeveel personen er op een adres wonen en of deze personen familie van elkaar zijn. Voor de meeste adressen is daarmee de huishoudenssamenstelling bekend. Van 7 procent van alle personen is niet direct uit de GBA te achterhalen of zij tot hetzelfde huishouden behoren. Voor deze personen wordt aanvullende informatie over de huishoudenssamenstelling uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gebruikt. Met behulp van gegevens uit de EBB worden de kansen berekend dat personen die op één adres wonen en bepaalde demografische kenmerken hebben, tot hetzelfde huishouden behoren. Zo geldt, in het geval van twee bewoners op één adres, dat de kans dat zij als samenwonend paar tot één huishouden behoren, toeneemt bij een afnemend leeftijdsverschil. Op grond van deze waarnemingen en gedeeltelijke schattingen is vastgesteld hoeveel huishoudens Nederland telt en hoe deze zijn verdeeld over de verschillende huishoudentypen, zoals gehuwde paren, samenwonende paren, eenpersoonshuishoudens en eenoudergezinnen.

Literatuur

Cadwallader, M., 1992, Migration and residential mobility: micro and macro approaches, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.

CBS, 2003, Het levenseinde in de medische praktijk. CBS, Voorburg/Heerlen, 2003.

Ekamper, P. en M. van Huis, 2002, Verhuisredenen. Demos 18(10), blz. 81–84. NIDI, Den Haag.

Graaf, A. de, 2002, De invloed van het ouderlijk gezin op relaties van jongeren. Maandstatistiek van de Bevolking 50(1), blz. 4–8. CBS, Voorburg/Heerlen.

Harmsen, C. en H. Schapendonk-Maas, 2001, Uit huis... en dan. Maandstatistiek van de Bevolking 49(2), blz. 21. CBS, Voorburg/Heerlen.

Harmsen, C. en L. Steenhof, 2003, Demografische levensloop van jongeren na het uit huis gaan. Bevolkingstrends 51(3), blz. 38–44. CBS, Voorburg/Heerlen.

Huis, L.T. van, en H. Visser, 2001, Weer samenwonen na scheiding of verduwing. Maandstatistiek van de Bevolking 49(2), blz. 17–20. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A.H. de, 1989, Golfbeweging in de huwelijksvruchtbaarheid. Maandstatistiek van de Bevolking 89(8), blz. 16–28. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A.H. de, 2000, Caleidoscoop van de moderne levensloop. Maandstatistiek van de Bevolking 48(6), blz. 10–17. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong Gierveld, J. de, 2003, Ouderen en de tweede demografische transitie; de effecten van partnertransities op latere leeftijd voor de familiale banden. Bevolking en Gezin 32(1), blz. 27–44. NIDI, Den Haag.

Latten, J. en P. Kreijen, 2001, De Sarahs van nu. In: Garsen J. et al. (red.), Samenleven; Nieuwe feiten over relaties en gezinnen, blz. 73–82. CBS, Voorburg/Heerlen.

Schapendonk-Maas, H., 2001, Boemerangkinderen. Maandstatistiek van de Bevolking 49(2), blz. 23. CBS, Voorburg/Heerlen.